

Za deželo svobodnih in vedrih ljudi

Saša Martelanc, foto: Matic Štojs, arhiv Demokracije

Na pobudo občine Hajdina pri Ptujju so maja 2010 izdali knjigo *Zakasnela pomlad*. V njej je petindvajset kratkih zgodb, ki jih je po vojni v zamejski periodiki objavljajl časnikar in pisatelj Franc Jeza, v tej izdaji pa jih je uredila Vojka Havlas.

Časnikar in pisatelj Franc Jeza je leta 1948 pobegnil v Trst, ker se ni mogel sprijazniti z režimom.

Izid knjige je poleg avtorjevih svojcev in nekaterih prijateljev omogočila tudi občina Hajdina z županom Radislavom Simoničem. Knjiga je na pobudo Društva slovenskih izobražencev in knjižnice Dušana Černeta doživela krst na slovesni in množično obiskani predstavitvi 24. maja v Peterlinovi dvorani v Trstu. Pri tem so se številni udeleženci spominjali avtorja, njegovega dela in življenja v povojnem Trstu. Naj se ga znova spomnimo tudi v tem zapisu.

Franc Jeza Franc Jeza (Hajdina 1916–Trst 1984) je po osnovni šoli v domačem kraju obiskoval gimnazijo v Mariboru in na Ptujju ter zatem Univerzo v Ljubljani, kjer pa mu je študij prava prekinila vojna s tujo okupacijo in z vsemi njenimi posledicami. Mladi domoljub se je takoj vključil v odporniško gibanje

kot privrženec krščanskih socialistov v OF, kmalu pa se je začela njegova kalvarija po italijanskih ječah in nemških taboriščih (Dachau in Überlingen). Po vojni se kot svobodni duh ni mogel sprijazniti s komunistično diktaturo, zato se je konec

Pisatelj Franc Jeza

leta 1948 odločil za tajni odhod na Zahod. Nekaj mesecev je preživel po begunskih taboriščih v Italiji, nato pa se je za stalno naselil v Trstu. Kot časnikar je delal pri angleški poročevalski agenciji AIS, pozneje pa je izgubil službo in se poslej do konca

Udba je sredi šestdesetih let snovala ugrabitev Franca Jeze, »nevarnega« nasprotnika sicer »neuničljive socialistične, samoupravne domovine«.

življenja preživeljal s pisanjem za informativne in kulturne sporede tržaškega slovenskega radia in tednika Novi list. Ob delu za preživetje je bil eden najvidnejših kulturnih akterjev v slovenskem zamejstvu in zdomstvu. Sodeloval je pri revijah, ki jih

je včasih tudi urejal (Stvarnost, Stvarnost in svoboda), in domala pri vseh vidnejših publikacijah svobodnih Slovencev v zamejstvu in po svetu. Komentiral je idejne tokove in družbene premike po svetu, največ časa in ljubezni pa je posvečal slovenski problematiki, predvsem razumevanju njene zapletene preteklosti in iskanju možnosti, vizij in načrtov za prihodnost.

Umetniško delo Posebno poglavje je zaslužilo Jezovo umetniško delo, ki obsega črtice, novele, povesti, spomine in radijske igre. Za to ustvarjanje je leta 1979 prejel tržaško nagrado vstajenje. Prvo nagrado je leta 1964 prejel tudi na radijskem natečaju za najboljše dramsko delo. To je bila igra *Zadeva je končana*, ki jo imajo poznavalci za najboljšo stvaritev Franca Jeze. A čas je, da vsaj bežno poudarimo osrednji vzpon Jezovega življenjskega prizadevanja. To je bila seveda zamisel, zahteva po neodvisni slovenski državi. Pri tem se je angažiral tako docela, da je njegovo ime kmalu postalo sinonim za idejo – pri prijateljih in nasprotnikih. Kjer je le mogel,

je objavljajl članke o slovenski osvoboditveni viziji, po večini pa je to poslanstvo opravljajl na lastne stroške, čeprav ni imel stalne službe in je bil zaradi širjenja tako nezaslišanih idej tudi čedalje bolj izpostavljen opazovanju z vseh strani. Prvič je raz-

Ptuj, rojstno mesto Franca Jeze

buril javnost s knjigo *Nova tlaka slovenskega naroda*, v kateri je leta 1959 z neizprosno govorico številke dokazoval jugoslovansko gospodarsko in siceršnje izžemanje Slovenije. Potem so si med letoma 1978 in 1983 sledili zborniki *Alternativa*, *Iniciativa*, *Demokracija*, *Akcija* in *Neodvisna Slovenija*. Iz vseh zornih kotov je osvetljeval prednosti in nujnost lastne države v svobodi: analiziral je stanje duha v domovini in zunaj nje ter svoja dognanja izpovedal pogumno in neizprosno, vendar nikoli v sovražnem tonu in nikdar žaljivo do ljudi. Iz njegovih spisov diha značilen žar človeka, ki verjame v svoje misli in jih načrtuje predvsem v dobro narodne skupnosti, za sproti in za prihodnost.

Franc Jeza počiva na pokopališču v Komnu ob ženi Tinki, ki je z njim delila vse napore tako plemenito angažiranega življenja. Ob tem grobu, ki ga je uredila srčno ljubljena hčerka Evelina, te prej kot otožnost zajame nenavaden mir. In v takem posebnem miru je lepo brati v kamnu besede iz poslednjega Jezovega zbornika, besede kot za oporoko: **»Slovenija mora postati dežela svobodnih in vedrih ljudi. Če to nismo mogli biti mi, ljudje starejših generacij, naj postanejo to nove, mlade slovenske generacije. Neodvisno in demokratsko Slovenijo hočemo ustvariti predvsem zanje.«**

Veliko tveganje Akcijski odbor za neodvisno Slovenijo, ki mu je bil Franc Jeza duša in motor, je v šestdesetih letih tiskal gesla, pozive in voščila ter jih pošiljal po pošti v Slovenijo, včasih pa tudi zatikal za brisalce na avtomobilih s slovensko registracijo po tržaških ulicah. Marsikdo jih je bral z osuplostjo, s simpatijo in z zadoščenjem. Lahko pa tudi z odporom, kot recimo tržaški Titovi mladci, ki so se pogosto plazili za razdeljevalci listkov in jih snemali z avtomobilskih stekel. (Upam, da so to počeli iz »idealizma« in da niso bili plačani za to pocestno delo.) Franc Jeza je ob vsem tem tvegala več, kot smo si včasih mislili. Kot nam je na tržaškem spominskem večeru povedal eden od udeležencev, raziskovalec Igor Omerza, je v udbovskih arhivih odkril podatek, da so sredi šestdesetih let snovali ugrabitev očitno nevarnega nasprotnika sicer neuničljive socialistične, samoupravne, federativne in neuvrščene domovine bratskih narodov in narodnosti ...

Simpozij o Jezi V Peterlinovi dvorani je 22. aprila 1994 potekal tudi simpozij o Francu Jezi. Priredila sta ga že omenjeno Društvo slovenskih izobražencev in Krožek za družbenopolitična vprašanja Virgil Šček iz Trsta. Udeleženci so obširno obravnavali Jezovo življenje in delo. Podobno in še dopolnjeno pa je bilo 22. oktobra istega leta srečanje na Ptujju na pobudo mestnega zgodovinskega društva. Ptujski organizatorji so poskrbeli tudi za obsežno razstavo tiskanih del Franca Jeze. Gradivo z obeh simpozijev je leta 1995 natisnila Goriška Mohorjeva družba v knjigi, ki na več kot 250 straneh objavlja tudi bibliografijo neumornega publicista, umetnika in znanilca naše neodvisnosti in svobode. V knjigi je tudi resolucija tržaškega simpozija, ki vabi pristojne slovenske oblasti, »da tako na rodnem Ptujju kot v glavnem mestu Slovenije primerno zaznamujejo delo, ki ga je Franc Jeza opravil v korist celotnega slovenskega naroda«. Želimo verjeti, da bo vabilo izpolnjeno. **D**